ეროვნული თავისუფლების გზით — პიროვნული თავისუფლებისაკენ!
პიროვნული თავისუფლების გზით — ეროვნული თავისუფლებისაკენ!

საქართველო

საქართველოს სახალხო ფრონტის
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გაზეთი

№ 22 (27)

23 XII 1990

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ოსების ჩამოსახლება ქართლში

(ქართველების ამაგი და ღვაწლი მათზედ)

ოსეთის ერის ისტორია მეტისმეტი სიბნელით არის გარემოცული. ოსებმა არც თავისი უძველესი დროის ისტორია იციან, არც შემდეგ დროის, არც საშუალო საუკუნის და არც უახლოესი საუკუნეების.

ოსეთის ისტორიის შესახებ, ისევ და ისევ თუ არის დარჩენილი ისტორიული მასალები, ამას იგინი უნდა უმადლოდნენ ქართულ ძემატიანეებს და საქართველოს ისტორიის წყაროებს და ამ წყაროების მწერლებს რაც მკვიდრად და მტკიცედ არის დაცული ქართულს წიგნებსა და სიგელ-გუჯრებში. აი ეხლაც, მე წარმოვადგენ ოსების საგულისხმოთ, ერთ ისტორიულ გარემოებათა აღნუსხვას, ე. ი. ოსების ჩამოსახლების მიზეზებს ქართლში, რაც არ იქნება მეტი და მნიშვნელობას მოკლებული.

ეს ისტორიული მასალა მე მოვიპოვე 1884 წ. ქვათახევის მონასტერში მცხოვრებ, მღ. მონოზ. ნიკონ ჯობინაშვილის ძველს საწიგნობეში. ეს აღწერა მე მოვათავსე „ოსეთის ისტორიაში" რომელი წიგნიც ცალკე გამოვეცი 1914 წ. ხოლო ამ წიგნში ეს აღწერა ვერ მოვათავსე, რადგანაც წიგნი თავდება მეცამეტე საუკუნის დამდეგს, ანუ თამარ მეფით და ეს გადმოცემა კი ეხება მეთხუთმეტე საუკუნის დამლევს.

ოსები ვალდებულნი არიან ზნეობრივათ, რომ ქართველ ერს და მათს ისტორიას ისე უნდა უცქირონ, როგორც თავიანთ თავს და ძვირფას საუნჯეს.

ნიკ. ჯობინაშვილის ხელთნაწერი განიყოფა ასე: 1. ნაწილში აღნუსხულია საქართველოს აოხრებ მტერთაგან, ეს ნაწილი მე გამოვეცი ცალკე წიგნათ 1880 წ. მეორე ნაწილი კი ოსებს და ოსების ჩამოსახლებას შეეხება, ეს ნაწილი კი დავიტოვე, არ დავბეჭდე, რადგანაც არ მაინტერესებდა, ახლა კი, როცა საჭირო გახდა, ამიტომ წარმოვადგენ როგორც ჩვენთვის საცოდნელად, ისევე ჩვენ მეზობელ მტერთათვის:

როგორც მოწმობენ ქართველთ ისტორიის წყაროები, მეხუთმეტე საუკუნის დამლევს, ოსებს მეურნეობა ძრიელ სუსტად სცოდნიათ, თვით პურის თესვაც კი არ სცოდნიათ, მათში თურმე მარტო ქერს სთესავდნენ და ისიც როგორც მიწის მოხვნაც კი არ ყოფილა მათში წესად მიღებული, ბარითა და ნიჩბით მიწას სჩიჩქნიდნენ და ასე სთესავდნენ ქერს.

ამ გვარად მეხუთმეტე საუკუნეში, კარგად სჩანს, რომ ოსეთში მარტო ქერი მოდიოდა, არც პურის, არც სიმინდის და ბრინჯის ხომ სანახაობაც არ ყოფილა. მთელი ოსეთის ერი ქერის ქარჯინათი იკვებებოდა. ეს იყო სულ მათი საცხოვრებელი ავლა-დიდება, ამიდამა ხდიდნენ ლუდს, არაყს და მით იჩქენდნენ თავს, ბაღოსნობა და ღვინის დაყენების ხომ ოსებმა სულ არაფერი იცოდნენ.

მოხდა ასეთი უბედურება, რომ ოსეთის ერთ ნაწილში და უფრო ქართლის მოსაზღვრე ოსებში, 1580 წლიდან, ქერის მოსავალმა გაჭირდებით სასტიკად იკლო. ქერი თითქმის სულ აღარ მოდიოდა, ამ უბედურების მიზეზი ის იყო თურმე, რომ 1580 წ. ქერის ყანები დილევა წვიმებმა და ნიაღვრებმა სულ წაილო და მოსპო თურმე. მეორე წელიწადს ასევე მოისპო დიდი ქარებისაგან, მესამე წელს, თურმე იქმნა ისეთი ცხელი მზე, რომ ყანები თურმე სულ გადაიწვა, ასე და ამ გვარად გასტანა თურმე ამ უბედურებამ, რამაც ოსეთის ერთი ნაწილი ერისა დიდს განსაცდელში ჩააგდო.

ოსეთში ჩამოვარდა დიდი სიმშილობა. ამ სიმშილობას, ქართველი მემატიანე ასე აღნუსხავს; **„1580 წელს, ოსეთში, იქმნა სიყმილი ფრიად დიდი, მრავალნი სწყდებოდნენ სიყმილითა, ვინაიდგან ოსნი იკვებებოდნენ მდელოთი".**

ბალახის ჭამამ დიდად ავნო ხალხს და მრავალი გაწყდა. იგივე მატიანე ამბობს რომ მკვდრები დაუფლელნი დარჩნენო.

ამ გარემოებამ ოსებზე იქონია თურმე მეტად დიდი გავლენა. ამ დაჩაგრულ ოსებმა იწყეს აქეთ იქით გარდახვეწა და დღიური ლუკმის ძიებნა მათხოვრობით. ასეთის დამშეულის ოსების ერთი ნაწილი გადასახლდა შირვანში, ერთი ჩერქეზეთა და ერთი ნაწილიც გადმოსახლდა ქართლში.

გარდახვეწილნი ყველგან მიეცნენ მათხოვრობას, მაგრამ შოვნით კი ზოგ ალაგას სულ ვერაფერს შოულობდნენ, მაგალითად ასეთი იყო შირვანი, ლეკეთი და ჩერქეზეთი, სადაც ოსები ბევრს ვერაფერს შოულობდნენ, შოულობდნენ იმდენს, რაც მარტო მათ ჰყოფნიდათ იქვე დღიურად და შინაურთათვის წასაღებათ კი აღარა რჩებოდათ-რა, ქართლში გარდახვეწილი ოსები კი, ამ პურის და ქერის ქვეყანაში, შოულობდნენ იმდენს ქერს, პურს, სიმინდს, ლობიოს და სხვას; რაც თვითონაც ჰყოფნიდათ საზრდოთ დღიურად, და თანაცა ბევრი მონაგროვი მიჰქონდათ.

ამგვარად, რაც ხანი გადიოდა ქართულის სოფლები მათხოვარ ოსებით უფრო ივსებოდა, რაკი ოსებმა ნახეს, რომ ქართლში უფრო ადვილად ვშოულობთ პურსაო, სხვა კუთხეებში წასვლა შესწყვიტეს და მთლად ქართლისკენ იწყეს გადმოხვეწა და მათხოვრობა. საქმე ისე მოეწყო, რომ ქართლის სოფლები მალე გაივსო მათხოვარ ოსებით. ყველა სოფელში მუდამდღე ოსის რამდენიმე მათხოვარს მხარზედ გუდა ეკიდა, ხელში პარკი და დაიარებოდა მათხოვრად.

ამ გარემოებამ საქმე იქამდის მიიყვანა, რომ ქსნისა და არაგვის ერისთავებმა მათხოვარ ოსებს ჰკითხეს მიზეზები მათის სიგლახის და ქართლის სოფლებში ასე გადმოსვლის და გლახაობის, ოსებმა აუწყეს ქართველთ ყოველივე და ეს ამბები ერისთავებმა და მაჩაბლებმა სიმონ მეფეს მოახსენეს. ამ მეფემ ერისთავებს ნება მისცა ასე:

რაკი ოსები მაგისთანა გაჭირვებაში ჩავარდნილან, ამიტომ აუწყეთ მათ, რომ თუ ისურვებენ და ქართლში გადმოსახლდებიან, მაშინ თქვენ მიიღეთ იგინი ხიზნებად და თქვენს მამულზე დაასახლეთ. ერისთავებმა სიმონ მეფის ნებართვა და წადილი გაჭირვებულ ოსებს მალე აუწყეს. ასეთი ამბავი ოსებს დიდად გაეხარდათ, ამათ მალე თანხმობა და მადლობა განუცხადეს ქართველთ და ამის შემდეგ მათ მართლაც იწყეს ქართლში გადმოსახლება, ასე და ამგვარად, საქმე ისე მოეწყო, რომ მეხუთმეტე საუკუნის ბოლოს ანუ მეთექვსმეტე საუკ. დამდეგს, ქართლში უკვე იმდენი ოსი იყო, რომ თითქმის კაცი მათ ყოველს სოფელში ნახავდა.

ამგვარად, ოსების ჩამოსახლებას ქართლში ხელი შეუწყო დიდად სიმონ მეფის ბრძანებამ. ამ დროს ოსები დასახლებულ იქნენ ქსნის ერისთავის მამულზე, არაგვის ერისთავის, მაჩაბლის, ფავლენიშვილის, ფურცელაძეების და ზოგიც სხვა თავად-აზნაურების მიწაზე, სადაც ოსები დღემდე მოსახლეობენ.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ სამწუხაროდ, ოსების გადმოსახლების დროს, ქართლში, თან სულ არაფერი მოჰქონდათ და თითქმის სულ ცარიელ-ტარიელი მოდიოდნენ: ფეხშიშველი, ტანშიშველიც კი, თავშიშველა, ერთი სიტყვით ყველა ოსი იყო ჩავარდნილი წყალ-წაღებულს მდგომარეობაში.

გადმოსახლებულ ოსებს არ ჰქონდათ ლოგინი, ტანსაცმელი, ბარგი, ჭურჭელი, არ ჰყავდათ საქონელი და ფრინველი, დღიური პურის ლუკმაც კი არ გააჩნდათ თურმე. ოსებმა მიმართეს სიმონ მეფეს და დახმარება სთხოვეს. ამ მეფემ ინება და ქართველ თავადაზნაურებს დაავალა დახმარების მიცემა. ამ დროს ოსებს დაეხმარა ის გარემოება, რომ სიმონ მეფემ ქალაქი გორი ოსმალებს წაართვა და ამიტომ უფრო ინებეს ოსების დახმარება. ოსებს ქართლის თავადაზნაურებმა აი როგორ და რითი დაუწყეს დახმარების აღმოჩენა.

გადმოსულ ოსებს მიუჩინეს სახლის გასაკეთებელი ალაგი, სახლისათვის საშენებელი ხე-ტყე და სხვა მასალაც. საქმე ისე მოეწყო, რომ მოკლე დროის განმავლობაში, ოსების გადმოხვეწილებს გაუკეთდა საკუთარი ქოხები, რადგანაც ოსებს არ ჰქონდათ დღიური საზრდო, ამიტომ ეს საზრდო მათ მისცეს ქართლის თავადაზნაურებმა: არ ჰქონდათ სათესათ ქერი და პური, ესეც მისცეს თავადაზნაურებმა, რომელთა მამულებზედაც ოსები ხიზნებად დასახლდნენ; არ ჰქონდათ ბარი, ნაჩაბი და სხვა იარაღი, ესეც ქართველებმა მისცეს.

მაგრამ საქმე მარტო ასეთის დახმარებით არ გათავდა, ასეთ დიდს დახმარებას გარდა ოსებისათვის საჭირო იყო სხვა დახმარების აღმოჩენაც, რაც თავს იდვა ქართლის გლეხობამ.

ზოგ გლეხ კაცის ოჯახმა ოსებს აჩუქა ტანთსაცმელი, ზოგმა ლოგინი, ზოგმა ფარდაგი, ზოგმა ჭილობი და სხვა ასეთებიც.

ზოგმა მისცა ჯამ-ჭურჭელი, ზოგმა კოკები, ლიტრები, ქვაბები, და ასეთი საჭიროებანი.

ქართლის გლეხები დაეხმარნენ ოსებს აგრეთვე შინაური საქონლით და ფრინველით. ზოგმა ქათამი აჩუქა, ზოგმა ბატი, იხვი, ინდოური. ზოგმა ცხენი, ზოგმა ძროხა, კამეჩი, თხა, ცხვარი და სხვაც კიდევ ასეთნი.

ზოგმა ბამბა აჩუქა, ნართი, სოფლის ფეიქარიც დაჰპირდა მუქთად მოქსოვას, ასეთის დახმარებით, ქართველებმა ოსები ფეხზე დააყენეს, ასე და ამ გვარათ, ქართლის სოფლებში მოშენდა და შეიქმნა ოსთა გლეხთა მოსახლეობა. ეს აღორძინების ხანა უწევს მე-16 საუკ. დამდეგს. ასეთის დახმარებით ოსები მოშენდნენ და სოფლებში ფეხი გაიმაგრეს.

ოსები, რომელნიც ქართველებთან კარგად მიეცნენ ცხოვრებას და ამათ მალე დაიმსახურეს ქართველთ სიყვარული და თანაგრძნობაც, ამიტომ ქართლის გლეხები ოსებს ეხმარებოდნენ ყანაში მუშაობითაც; მალე საქმე ისე მოეწყო, რომ ოსებმა ქართლის გლეხობისაგან ისწავლეს პურის და მისი მოყვანაც, ისწავლეს მებაღეობაც კი, ნამეტურ ვაზის გამრავლება და ღვინის დაწურვაც, რასაც ოსები თვითაც ერთობ კარგად ეწყობოდნენ.

მოხდა ის, რომ ოსეთის დამშეული გლეხ-კაცობა, ქართულს სოფლებში კარგად მოშენდა, ფეხიც და წელიც გაიმაგრა. ამათი საქმე ისე მოეწყო და ისე მოღონიერდნენ, რომ ზოგი მათში ოჯახის შვილადაც კი გახდა, ამიტომაც ამათ გულში მიეცათ შიში თავიანთ ხიზნურ ცხოვრების: ვაი თუ ოდესმე ჩვენმა მემამულეებმა აღარ დაგვაყენონ ამ მამულებზე და აყრა დაგვიპირონ, მაშინ სადღა წავიდეთ. ამიტომ ოსებმა ითათბირეს და ერთმანეთში დაადგინეს ასე, რომ მივმართოთ ჩვენს მემამულეებს და ვსთხოვოთ, რომ ყმები მათ გვიყმონ ჩვენაო. რაკი ჩვენი ყმობა მოხდება მაშინ აყრის შიში აღარ გვექნებაო.

ამიტომაც ოსებმა მიმართეს ქართლის თავადებს და სთხოვეს გვიყმეთო. თ-ა ზ-ბმა უარი უთხრეს: თქვენი ყმობა არ გვინდა, თქვენთვის იყავით, იცხოვრეთ, თქვენ ჩვენს ქვეყანაში ბუზსაც ვერავინ აგიფრენთ, ასე ელაპარაკებოდნენ ქართველი მებატონენი, მაგრამ ოსები მაინც თავიანთსას სჩადიოდნენ და ევედრებოდნენ ყმობას.

ბევრის დავალებით მობეზრდნენ ქართველ თავად-აზნაურები და ოსებს განუცხადეს თანხმობა, ამის შემდეგ მათი ყმობაც მოხდა, ასე და ამ გვარად, ოსები ქართველ მებატონეებს ეყმნენ მე-16 საუკუნის დამლევს და მას შემდეგ რაც ესენი ქართველ მებატონეებს ეყმნენ, იგინი ამის გამო, ქართველ გლეხებს უფრო დაუახლოვდნენ.

დაახლოება ისე მოიმართა, რომ მათში მალე ნათესავობაც დაიწყო, ერთმანეთში ქალების მითხოვება, გახშირდა ნათელ-მირონობა, მეჯვარეობა და სხვაც ბევრი ამ გვარები, რაც ამ ორს ერს მარტივად აკავშირებდა ერთმანეთთან და მასთან მათი ურთიერთისადმი სიყვარულის სხივებიც არსებობდა. ქართველთა და ოსთა კავშირი ისე განმტკიცდა, ისე შეიყვარეს ერთმანეთი, რომ მას შემდეგ, ამდენი ხნის განმავლობაში, ერთი მაგალითი არ მომხდარა, რომ ოსებს, ან ქართველებს ერთმანეთისათვის ეღალატნოთ და რამე ბოროტება ჩაედინოთ. ასეთი ბოროტება ძველად ოსთა და ქართველთ შორის ამბათაც არ გაგონილა, ნაცვლად მტრობის, ოსები ქართლში გადმოსახლების შემდეგ, ქართველებთან ყოველთვის ერთად იყვნენ და ერთად იბრძოდნენ, ბრძოლის დროს არას დროს არ უღალატნიათ, უკან არ დამდგარან.

ამიტომ უფრო გვწყინს ეს ბოროტება, ამ გარემოებას ჩვენ ვსთვლით დიდს ცოდვად და ოსების მთელის ისტორიული ღირსების შეგინებად, ეს ბოროტება ოსებისაგან ნაქნარია საქართველოს მტრების ჩაგონებით, რომლითაც ქართული რესპუბლიკის დამხობას ელტვიან. ამას ვფიქრობთ ჩვენ და ეს ასეც უნდა გახლდეთ. მხოლოდ ოსებს კი არ ეკადრებათ ქართველების მტრობა და შეძულება, ამას იგინი სასტიკად უნდა ერიდებოდნენ, რადგანაც ქართველთა შეგინება იქნება მათ მამა-პაპათა საფლავების შეგინება.

ასეთ შეგინებას ოსები უნდა მოერიდონ. მასთანვე მათ აუცილებლად უნდა გასცენ ის ბოროტი პირები, რომელთაც იგინი შეაგულიანეს, გააბრიყვეს და თავიანთ მეზობელ ქართველ ერის წინააღმდეგ ხმალი აალებინეს. ოსებს თუ ადამიანური ნამუსი და სირცხვილი სულ არ დაუკარგავთ, მაშინ მათ ჩვენი და მათი მტრები უსათუოდ უნდა გამოაშკარავონ. ეს გამოაშკარავება იქნება ის, რომ იგინი ჩვენი ამაგის დაწიხვლას თავს დაანებებენ, ჩვენს პურმარილს და სიკეთეს არ დაივიწყებენ, მასთან არც თავის მამა-პაპათა ღირსებას შეაგინებენ.

ძველ დროის და საშუალო საუკუნეთა ამბებს ჩვენ არ შევეხებით. მოვიყვანთ მხოლოდ უახლოეს საუკუნეთა დროის ამბებს და იმედია, რომ ესეც ეყოფათ ოსებს იმის საფუძვლად, რომ დღეის შემდეგ მაინც აღარ აჰყვნენ თვის დამღუპველს და საქართველოს რესპუბლიკური მთავრობის მტრებს...

ეს ამბებიც საკმარისია იმისთვის, რომ ვიცოდეთ ის ჭეშმარიტება და ისტორიული პირობები, თუ ძველად ქართველთა და ოსებს როგორი დამოკიდებულება ჰქონდათ ერთმანეთში და დღეს კი ამ მეოცე საუკუნეში, როცა მოვესწარით საქართველოს რესპუბლიკური მთავრობის დაარსებას, რას სჩადიან და რა ლაფით სვრიან დიდს ისტორიულ წარსულს და ქართველების ამაგს.

ზაქარია ჭიჭინაძე
, 1920 წ.

იბეჭდება შემოკლებით. სტილი და ორთოგრაფია დაცულია.

კვლავ სამშვილი ამბები დაატრიალეს სამაჩაბლოში. კვლავ იღვრება უდანაშაულო ქართველთა სისხლი. მერედა, ვინ ღვრის ჩვენს სისხლს? გუშინდელი ნაცნობი, [illegible] აყრილი და [illegible] წამოსული ბოგანო, რომელსაც სახლი კარი ჩვენ [illegible] [illegible]

[illegible]

ჩვენ ყველას გვესმის [illegible]

[illegible]

ახლა გვაქვს უმაღლესი [illegible]

[illegible]

ჯერ კიდევ მაშინ, როცა რუსეთში ცარიზმი დაამხეს და [illegible]

[illegible]

დიახ, ის, რაც ახლა შიდა ქართლში ხდება, [illegible]

[illegible]

გვიდღეს უნებლიე შეცდომა [illegible]

ტებს არ ავიწყდებოდათ, რომელნიც იყვნენ მოსულნი, იცოდნენ, სანამ ხიზნები ერქვათ, შეიძლება კანონიერი პატრონი შემოსდავებოდათ, თავისი მიწა-წყალი უკან მოეთხოვათ. ამიტომ, როცა დოყლაპია „ჩვენი“ ბოლშევიკები დაუნდობლად უსწორდებოდნენ ქართულ ინტელიგენციას, ეკლესიას, მასობრივად სპობდნენ ქართველ თავად-აზნაურებს, ოსი ექსტრემისტები ტოლს არ უდებდნენ ამ ვანდალიზმში. ამის დამადასტურებელი მრავალი ფაქტი არსებობს. ბოლშევიკურმა მთავრობამ „ანაქრონიზმად“ გამოაცხადა ქართული ძირძველი ტოპონიმია. ისტორიული დაბა-ქალაქების სახელწოდებები ახალი სახელებით შეცვალეს, ბევრს თავიანთი სამარცხვინო სახელები დააკერეს! ოსმა ექსტრემისტებმა ამ საკითხში დიდად გადააჭარბეს. **ცხინვალი** სტალინირით შეცვალეს. სტალინირ — ე. ი. სტალინის ოსეთით. ისე კი, ზედგამოჭრილი სახელი შეურჩიეს ოლქის ცენტრს. სტალინმა შექმნა სამხრეთ ოსეთი და, რაღა თქმა უნდა, მათაც „მადლიერების“ ნიშნად „სტალინის ოსეთი“ უწოდეს. მე-

— შესწავლას ხელი მოჰკიდა სამხრეთ ოსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დავალებით.

მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტმა გეოგრაფიულ სახელწოდებათა სია რომ მოამზადა, იგი წარუდგინეს სამხრეთ ოსეთის ცაკ-ს, რომელმაც 1933 წ. 5-6 მარტს თავის სხდომაზე დაამტკიცა შემდეგი პირობით:

ა) ამ სახელწოდებათა სია ცალკე გამოაქვეყნოს გაზეთმა „კომუნისტმა“,

ბ) სოფლებს, რაიონებსა და სასოფლო საბჭოებს უფლება მისცემოდათ სურვილისამებრ შემოეთავაზებინათ სახელწოდება, თუ ახალი სახელწოდება არ მოეწონებოდათ. ამის შესახებ ეცნობებინათ გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციისათვის ან მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტისათვის ერთი თვის განმავლობაში (ხაზი აქაც და ქვემოთაც ჩემია — უ. ს.).

ცდილობდნენ რა საკითხის გარკვევას, თუ რამ გამოიწვია გეოგრაფიულ სახელწოდებათა სიის შედგენა, ავტორები წერენ: „**ეს სამუშაო იმიტომაა საჭირო, რომ**

უკვე რამდენიმე საუკუნეა ქვია ამ ობიექტებს, სწორედ ამიტომ უნდა წაიშალოს ქართული ტოპონიმები, რათა აღარავინ შემორჩეს ოსო. ეს ფეოდალებისა და რელიგიისადმი მიძღვნილი ტოპონიმებიც უნდა მოისპოს, რადგან თავად-აზნაურები მშრომელი ხალხის მჩაგვრელები არიან, რელიგია კიდევ ხალხთა მასების ოპიუმია, როგორც ძია მარქსი გვასწავლის და, რაც მთავარია, ეკლესიაც ქართულია და ფეოდალებიც ქართველები არიან, ამიტომ უნდა ამოიძირკვოსო მათი სახელები „ახალი ოსეთის“ მიწა-წყლიდან.

ეს ახალი სარეკომენდაციო სახელწოდებათა სია გაზეთში გამოაქვეყნეს და მოსახლეობას ერთი თვე დაუდეს ვადა, აირჩიეთ სახელი და პასუხი გამოგვიგზავნეთო. **მაგრამ ერთი თვე კი არა, წელი გავიდა და პასუხი არავის გაუგზავნია, არც ოსს და არც ქართველს!!!** ღმერთმანი, იტყვის მკითხველი, არა თუ მაშინ, დღესაც საოცარია, რატომ არავინ გამოეხმაურაო? რატომ და ყველამ კარგად იცოდა, რომ ეს იყო კიდევ ერთი პროვოკაცია. მაშინ ამ რეგიონში ძირითა-

უშანგ სახლთხუციშვილი — „ქართლის ჭირსა

(ხუთი წლის

რე რა მოხდა, თუ ოლქის ცენტრში ორიოდე კომლი ოსი ცხოვრობს, გაივლის სულ რამდენიმე წელი და ჩრდილოეთიდან თანდათან ჩამოასახლებენ თანამოძმეებს და მთელი ქალაქი ოსებით გაივსება. **ოქონას** ზნაურს უწოდებენ და ზნაური აიდაროვის სახელს უკვდავყოფენ. მასაც ხომ უმოწყალოდ დაუღვრია „მტრის“ სისხლი! **ახალგორს,** რომელიც სულ ცოტა, რვა საუკუნეს მაინც ითვლის, ლენინგორი მოარგეს. აბა, როგორ, ილიჩმა არ ამოამტვრია კბილები „გათავხედებულ“ საქართველოს და აქ მაცხოვრებელ ხალხებს „თავისუფლება“ მოუპოვა?! **ჯავა** დარჩათ შეუცვლელი, თუმცა იგი უკვე დიდი ხნის წინათ „აითვისეს“ ხიზანმა ოსებმა და შინაურობაშიც უკვე „ძაუს“ ეძახდნენ.

ავტონომიურ ოლქში ოთხი რაიონია და თითქმის ოთხივე ცენტრს (სამს ოფიციალურად, ერთს შინაურულად!) შეუცვალეს სახელი. მაგრამ მარტო რაიონული ცენტრების სახელწოდებათა შეცვლით ვის დაარწმუნებს, რომ ეს ოლქი — სამხრეთ ოსეთი — ოსების საკუთარი მიწა-წყალია?! აუცილებელია ყველა დასახლებულ პუნქტს, ყველა გეოგრაფიულ ობიექტს შეეცვალოს სახელი. მაგრამ როგორ? როგორ და ხელოვნურად უნდა გამოიგონო ანდა შენს ენაზე თარგმნო ამ ობიექტების სახელწოდებები. თუ არა, ისე მაინც უნდა დაამახინჯო ტოპონიმი, რომ მისმა დამრქმევმაც ველარ ამოიცნოს! შემდეგ უნდა შეადგინო სია ამ გამოგონილი თუ დამახინჯებული ტოპონიმებისა და გაავრცელო ხალხში, მერე კი მოსთხოვო მოსახლეობას გამოხმაურება. თან ქვეყანა დაარწმუნო, მშრომელი მასების სურვილი დავუქირეთო მხარი.

დამაჯერებლობისათვის, მოდით, მოვიშველიოთ ცნობილი ოსი ტოპონიმისტი ქალბატონის, ზამირა ცხოვრებოვის წიგნი „სამხრეთ ოსეთის ტოპონიმია წერილობით წყაროებში“. მკითხველს ვთხოვ, გულისყურით დააკვირდეს აქ მოტანილ ციტატებს დასახელებული წიგნიდან:

„ოსური წყაროებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია ბროშურა, რომელსაც ეწოდება **„სამხრეთ ოსეთის დასახლებული პუნქტების, მდინარეებისა და მთების ახალი სახელწოდებანი“**; გამოცემულია ქ. სტალინირში 1934 წ. სამხრეთ ოსეთის მხარეთმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის გრიფით. ბროშურაში არაფერია მითითებული შემდგენელთა და რედაქტორის შესახებ. ერთი კი ცხადია, იგი შეუდგენია მხარეთმცოდნეობის სატერმინოლოგიო კომისიას.

ბროშურის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტმა ამ საკითხს — გეოგრაფიული სახელწოდებების

ჩვენი სოფლების სახელები ზოგიერთ შემთხვევაში ისეა შეცვლილი, რუკაზე თუ დახედავ, ველარც კი იცნობ. მაგ., ხიგდტე რუკაზე აღნიშნულია დამწვარად, კუსჯიტა — კოშკად და სხვა. გარდა ამისა, ჩვენს გეოგრაფიულ სახელწოდებებში ბევრი ისეთი ტოპონიმია, რომელიც ბობოლების, ფეოდალებისა და რელიგიური ადათ-წესების პატივსაცემად იყო შერქმეული. ამიტომ, ყველა ეს სახელწოდება უნდა გამოიცვალოს ან შესწორდეს“.

როგორც აღნიშნულია იმავე წინასიტყვაობაში, **სამხრეთ ოსეთის დასახლებული პუნქტების, მდინარეებისა და მთების ახალი სახელწოდებების გაზეთ „კომუნისტის“ ფურცლებზე გამოქვეყნების დღიდან ერთი წელი გავიდა, მაგრამ ადგილებიდან არავინ გამოხმაურებია არც გაზეთის რედაქციას და არც მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტს. ამიტომ, შემდგენლებს სხვა ალარაფერი დარჩენოდათ გარდა იმისა, რომ დუმილი თანხმობად მიეღოთ და გეოგრაფიულ სახელწოდებათა აღწერა ცალკე ბროშურად გამოექვეყნებინათ. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ „რუკები და გეოგრაფიული წიგნები მომავალში შედგენილი იქნებოდა ახალი გეოგრაფიული სახელწოდებების მიხედვით“.(!)**

ქალბატონ ზ. ცხოვრებოვს საფუძვლიანად შეუსწავლია ეს ბროშურა. მკვლევრის დასკვნით, სამხრეთ ოსეთის 558 სოფლის სახელწოდებიდან 362-ს განუცდია ცვლილება. „სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სამხრეთ ოსეთის დასახლებულ პუნქტთა სახელწოდებების დიდმა ნაწილმა 63%-ით განიცადა ცვლილება“. აქ, როგორც მკვლევარი გვაუწყებს, არ შედის ისეთი ცვლილებები, როგორიცაა ტოპონიმებიდან ქართული დაბოლოების — ი-ს ჩამოკვეცა: **ცხინვალი — ცხინვალ, ნახიდი — ნახიდ, ახლაური — ახლაურ...** პირველ რიგში დიდი მადლობა უნდა მოვახსენო ქალბატონ ზამირას ამ ბროშურის გამოქვეყნებისათვის, რადგან ჩვენთვის უკვე ნათელია, რას, რომის და როგორ შეუცვალეს სახელი.

ახლა, კიდევ ერთხელ გადავავლოთ თვალი ზემოთ მოტანილ ვრცელ ამონაწერს და განვიხილოთ ჩემს მიერ ხაზგასმული ადგილები. თუ კარგად ჩავუკვირდებით ამ ფაქტს, დავინახავთ თუ რა შორს იყო გამიზნული ბროშურის შემდგენელთა და მისი დამკვეთების განზრახვა.

დავიწყოთ თავიდან. რუკაზე რომ დახედავ, ჩვენი სოფლების სახელწოდებებს ველარც კი იცნობო. რუკაზე წერია ქართული ტოპონიმები — **დამწვარა, კოშკა...** სოფელი კი ჩვენს ოლქშია, ამიტომ ჩვენი სა**ხელწოდება ხიგდტე, კუსჯიტა...** უნდა ეწეროს. მერე რა, რომ ეს ტოპონიმები: **დამწვარა, კოშკა...** აგერ

დად ქართველობა ცხოვრობდა და ადვილად მიხვდნენ ექსტრემისტების ხრიკებს. მართალია, შუა ქართლის ქართველობა ტერორიზებული იყო, მაინც არ შეშინდა, არ წამოეგო მტრის ანკესზე, თავისი ხელით არ გამოიცალეს საყრდენი. ოსი მოსახლეობა რატომღა არ გამოეხმაურა? ისინი ან ვერ მიხვდნენ თანამემამულე ექსტრემისტთა ზრახვებს, ან მიხვდნენ, მაგრამ მხარი არ დაუჭირეს, რადგან ჯერ კიდევ არ დავიწყებოდათ ქართველთა სიკეთე.

მათ კი, **ბროშურის შემდგენლებმა და შემკვეთებმა, ხალხის დუმილი თანხმობად მიიღეს და ტოპონიმთა სია ცალკე გამოსცეს, რათა მომავალში ამით ეხელმძღვანელათ არა მარტო გეოგრაფიული წიგნების შედგენისას, გულუბრყვილო ადამიანებს რომ გვაჯერებენ, არამედ ეს სია მოამზადეს მომავალი ექსტრემისტებისათვის — ჩოჩიევ-ჯუსოით-კაბულოვებისათვის.** დიახ, ეს ბროშურა, როგორც ჩანს, მათთვის და მათგან გაბრიყვებული ადამიანებისათვის, სამაგიდო წიგნად იქცა. ისინი დროდადრო ამ „საუნჯიდან“ შემოგვაპარებენ ხოლმე „მარგალიტებს“. მათ კარგად იციან, ოცდათიან წლებში თუ დუმილით შეხვდნენ ამ მზაკვრულ მოწოდებას, ახლა ანტიქართული პროპაგანდით მოწამლული ოსი მოსახლეობის ნაწილი სიხარულით აიტაცებს.

ამ ხუთი-ექვსი წლის წინათ, როცა რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის ახალი ცნობარის გამოცემა განიზრახა, რაიონებს ხელმძღვანელობას დაავალა დაეზუსტებინათ დასახლებული პუნქტების სახელწოდებები და გამოეგზავნათ. და, აი, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქიდან“ 93 შესწორებული ტოპონიმი მოვიდა. ამ ცნობარის (შემდგენელი ო. ახმეტელი) გამოსაცემად მომზადებაში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს ოსუ ტოპონიმიკის ლაბორატორიის თანამშრომლებმა.

იმ 93 ტოპონიმიდან, აღნიშნული ოლქიდან რომ გამოგზავნეს, რამდენიმე იყო ოსური წარმომავლობისა. დანარჩენი კი ქართული სახელწოდებები, უფრო სწორედ კი, ეს ქართული ტოპონიმები შეცვლილი იყო ოსურით. სარეკომენდაციო ტოპონიმთა სიას თან ახლდა საოლქო აღმასკომის მაშინდელი თავმჯდომარე თ. კაბულოვის წერილი, მიმართვა საქ. სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისადმი „...ზემოთ მოყვანილ ნუსხაზე, — ვკითხულობთ ამ მიმართვაში, — მიზანშეწონილად ვთვლით შევიტანოთ ზოგიერთი შესწორება და ცვლილება. ეს ცვლილება, პირველ ყოვლისა, განპირობებულია მათი ტოპონიმიკური აზრის შეუსაბამობასთან, დამახინჯებულია აგრეთვე მექანიკური შეცდომები...“ ოლქისაგან წარმოდგენილი ტოპონიმიკური მასალა შესასწავლად და განსახილველად გადმოეცა ტოპონიმიკის ლაბორატორიის

თანამშრომლებს **ს. მელიქიძესა** და **ამ წერილის ავტორს**. ჩვენ შევის-წავლეთ სარეკომენდაციო ტოპონიმები, შევადარეთ იგი ლაბორატორიის არქივში არსებულ მასალას, დავძებნეთ საისტორიო წყაროებსა და სიგელ-გუჯრებში, სამართლის ძეგლებში. აზრი მოვახსენეთ ლაბორატორიის სხდომას და წარვუდგინეთ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმს:

„სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიაზე მდებარე ზოგიერთი სოფლის სახელთა გადარქმევა-შეცვლასთან დაკავშირებით და ამ ტოპონიმთა სწორი ფორმების დადგენისათვის წარმოდგენილი გეოგრაფიული პუნქტების სახელწოდებათა სია შემოწმდა თსუ ახალი ქართული ენის კათედრასთან არსებული ტოპონიმიკური კვლევის რესპუბლიკური ცენტრის — ტოპონიმიკის ლაბორატორიის საარქივო მასალასთან და სათანადო საისტორიო წყაროებთან. შემოწმებამ გამოავლინა, რომ აღნიშნულ ტერიტორიაზე დასახლებულ პუნქტთა სახელების ერთი ნაწილი ახალი წარმოქმნილია, მრავალი დიდი ობიექტის სახელი კი შორეული წარსულიდან

რმანელი მეცნიერის გიულდენშტედტის, იოანე ბატონიშვილისა და სხვათა შრომები. თითოეულ ტოპონიმზე აქ ვრცელ ამონაწერს ვერ მოვიტანთ, ქვემოთ მივუთითებთ მხოლოდ სათანადო წყაროსა და გვერდს.

თითქმის ყველა ტოპონიმი დავძებნეთ წყაროებში, წარმოვაჩინეთ თითოეული რა ფორმითაც იყო ფიქსირებული. მათზე შევადგინეთ „პასპორტები“ და უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმს გავუგზავნეთ.

ოლქიდან წარმოდგენილ სარეკომენდაციო სახელწოდებებში განსაკუთრებით იერიში მიეტანათ ტოპონიმთა შემადგენელ ნაწილებზე: **ზემო, ქვემო, შუა, დიდი, პატარა,** ჩრდილო, სამხრეთი..., შეცვლილი იყო ოსური სიტყვებით: **უალლაგ, დალლაგ, ასტაუკკაგ, სტირ, გიცცილ, ცაგათ, ხუსსარ...** სასტიკი ბრძოლა ჰქონდა გამოცხადებული აგრეთვე სახელობითი ბრუნვის ნიშან — ი-ს. **ზემო წირი — უალლაგ წირ, ქვემო წირი — დალლაგ წირ, შუა ხზა — ასტაუკკაგ ხზა, დიდი ღრომი — სტირ ღრომ, პატარა ღრომი — გიცცილ ღრომ...** ზოგიერთი ტოპონიმი უცვლელად იყო

ხელებში კი — ა-ს მატოპონიმებელი ფუნქცია აკისრია. ამგვარი ტოპონიმების სხვა ენაზე გადატანისას ამ ბოლოსართების მოკვეცა ყოვლად დაუშვებელია. აქ მოხმობილი რუსულ ენაზე დაწერილი მასალაც ძირითადად ამას გვიჩვენებს: Цорбиси, Корниси, Цолди, Цолдиси, Бикари, Земо Бикари.

ბ) ტოპონიმი გეოგრაფიული პუნქტის საკუთარი სახელია და საკუთარი სახელი კი ერთი ენიდან მეორე ენაზე უცვლელად უნდა გადავიდეს (შდრ. ნოვგოროდი და არა ახალქალაქი, ნიუ-იორკი და არა ახალი იორკი, ნიჟნი ტაგილი და არა ახალი ტაგილი) ამას აქ დამოწმებული რუსული ტექსტიდან მოტანილი მასალაც გვიდასტურებს) Земо Эрмани, Квемо Эрмани, Шуа Эрмани, Диди Гупта, Патара Гупта, Земо Захори.

გ. გეოგრაფიული სახელწოდებების ხელოვნური შეცვლა (**ქერე — ჩერე, ქიწინა — ჩირცინა, ხნეკვი — ხნეკ, ხწვე-ხვეცე, როკა — რუკ** და სხვა) ამახინჯებს სწორ ფორმებს, ეს კი იწვევს ამ ტოპონიმთა სემანტიკის დაბინდვას და შეუძლებელს

…ერვინ მოსთვლის“...

(…ინათ სამაჩაბლოში)

მომდინარეობს. უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი ტოპონიმი XIV-XV საუკუნეების ძეგლებშიც კი გვხვდება. მაგ., 1392 წლის 1 დეკემბერს გაცემული საბუთიდან ვგებულობთ რომ სოფელ **წოლდაში** მცხოვრები „სამი კომლი კაცი“ საკათალიკოსო ყმა ყოფილა (ქართული სამართლის ძეგლები, III., თბ., 1970, გვ. 179). 1459 წ. გაცემული სიგელი კი გვაუწყობინებს, რომ სოფ. **ქვემოწირი** და **უკანწირი** შედიოდა სამთავნელი ეპისკოპოსის სამწყსოში (მასალები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიისა და ტოპონიმიკისათვის, I წიგნი, თბ., 1964, გვ. 206, 224). XVI ს. პირველ ნახევარში დაწერილ „სამთავისის დრამისა და შესწავლის წიგნში“ ვკითხულობთ, რომ სამთავისის საყდარს გაურჯელად და ულაპარაკოდ უნდა მიერთმეოდეს „... **წოლდს** პური I, ღრამა 7, ქილამანი 2, საბელი 2, სამარხო კაბიწი 2. **წინზახორს** პური 1, ღრამა 2, საბელი 1, ქილამანი 1, სამარხო კაბიწი 2, **უკანწირს... წირს... ქვემოწირს... კორხალს...** (ქსძ, III, გვ. 203-4).

მეტად საინტერესო ცნობებს გვაწვდის XVIII ს. და XIX ს. დასაწყისის ქართული სამართლის ძეგლები. ერთ განჩინებაში ვკითხულობთ: „...**წორბისს ან კუსრიეთს და** ან სხვაგან საცა ხარაბამი მამული აქვსთ, ორთავესია“ (ქსძ, IV, გვ. 599, „განჩინება გოგია მინბაშისა და დავითის გაყრის საქმეზე, 1770 წ.). „ბედნიერის ხელმწიფის ძეს იოანესთან იჩივლეს სალუქაშვილებმა — ყანჩელებმა ნავენახობი წაგვართვესო, **ღრომს ოსები დაასახლეს და იმათ აღარ დაგვანებესო**“ (ქსძ, VI, გვ. 145, „განჩინება სალუქაშვილებისა და ყანჩელების მამულის საქმეზე, 1799 წ. 22 სექტ.) „...ზემო ორი ბარათის კაცზედ და ერთის ბარათის მამულზედ რომ დაობენ, იმისი გარჩევით ასე დაგვიწერია და ასე გაგვირიგებია: კლდის წყაროელი შიო პეტრიაშვილი და თორმანეული ზუციშვილი ნინია და საჰერნახული მამულისა **ღვერთეთს** ქიტიშვილისა ან ზაალის შვილებმა ბარათი უნდა მოიტანონ, რომ ეს კაცები და ეს მამული რგებოდეს“ (იქვე, გვ. 387. „მედიატორითა განჩინება დავითაშვილების ყმამამულის საქმეზე, 1807 წ. 14 ივლისი).

განსახილველი რეგიონის ტოპონიმიის შესახებ მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის ვახუშტი ბატონიშვილი თავის ფუნდამენტურ შრომაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, სადაც უხვადაა წარმოჩენილი ჩვენთვის საინტერესო გეოგრაფიული სახელები: **ზახორი, წოლდა, წოლდის-ჴევი, ყორნისი, ყორნის-ჴევი, წორბისი, ძაღინა, ბიყარი, ბიყრის-ჴევი, ხნეკვი, ხნეკვის-ჴევი გუფთა, ზწვე, როკა, როკის-ჴევი კოშკა კოშკის-ჴევი...** (ქცხ, IV, თ., 1973, გვ., 361-508).

განხილველ ტოპონიმებზე საკმაოდ [illegible] ცნობებს გვაწვდის გვ-

დატოვებული (მხოლოდ ბრ. ნიშანი ჰქონდა ჩამოშორებული), მაგრამ ეს ჩვენი სიყვარულითა და ხათრით ანდა ჩვენი წარსულისადმი პატივისცემით კი არ იყო გამოწვეული, არამედ, როგორც თ. კაბულოვას მიმართვაში ვკითხულობთ, „ცალკეული სახელწოდებები, თუმცა არ შეესატყვისება ადგილობრივ გამოთქმას (ე. ი. ოსურს — უ. ს.), მაინც დატოვებულია უცვლელად **იმის გამო, რომ ისინი ამ სახითაა ფიქსირებული საკავშირო მასშტაბის დოკუმენტებში**“.

აი, თურმე რას უხსნია ზოგიერთი ჩვენი ძირძველი ტოპონიმი ექსტრემისტთა ხელყოფისაგან. მადლობა ღმერთს.

საბოლოო დასკვნაშიც ობიექტურად ვწერდით:

„სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორია ისტორიული შიდა ქართლის ნაწილია და აქაური ტოპონიმიაც ძირითადად ქართულ ენობრივ ნიადაგზეა შექმნილი. ბუნებრივია, იგი ქართული ენის გრამატიკულ ნორმებს ემყარება.

ა) თანხმოვანზე გათავებული ტოპონიმები სახელობით ბრუნვაში — ი ბოლოსართითაა წარმოდგენილი. ა-ზე გათავებულ გეოგრაფიულ სა-

ხდის გეოგრაფიული სახელის შინაარსის გაგებას, რაც თავისთავად ართულებს აღნიშნული რეგიონის ისტორიულ, გეოგრაფიულ, ეთნოგრაფიულ და ენათმეცნიერულ კვლევა-ძიებას.

და ამიტომ, სანამ ყოველმხრივ არ იქნება შესწავლილი აღნიშნული რეგიონის ონომასტიკა როგორც თანამედროვე ტოპონიმიური მასალის, ისე ისტორიული წყაროების მონაცემების მიხედვით, ტოპონიმიკური კვლევის რესპუბლიკურ ცენტრს — ტოპონიმიკის ლაბორატორიას **ყოვლად დაუშვებლად მიაჩნია აქ წარმოდგენილი ტოპონიმების შეცვლა.** რაც შეეხება ცალკეული გაუგებარი ტოპონიმების შინაარსის ახსნას, ამას მომავალი ეტიმოლოგიური კვლევა-ძიება წარმოაჩენს

ტოპონიმიკური კვლევის რესპუბლიკური ცენტრი
ტოპონიმიკის ლაბორატორია
უ. სახლთხუციშვილი,
ს. მელიქიძე.

მაგრამ ჩვენს ამ ობიექტურ დასკვნას უარყოფითი გამოხმაურება, უფრო სწორედ, დიდი გამოხდომები მოჰყვა. განსაკუთრებით აქტიურობდნენ, საოლქო აღმასკომის მა-

შინდელი თავმჯდომარე თ. კაბულოვა და პროფ. ნ. ჯუსოითი. რამდენჯერმე თბილისში შევხვდით ოლქის წარმომადგენლებს. ჩავედით ცხინვალშიც. ცხინვალში ჩასულები მეტად „თავაზიანად“ მიგვიღო აღმასკომის თავმჯდომარემ (ადრე მას ამ საკითხზე ცხარე კამათი ჰქონდა ქალბატონ ვ. სირაძესთან, საქ. სსრ უ/ს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მაშინდელ პირველ მოადგილესთან. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ქალბატონი ვიქტორია მაშინ თავგამოდებით იცავდა ქართულ ტოპონიმიას ექსტრემისტთა ხელყოფისაგან).[1] შევხვდით სამხრეთ ოსეთის ს/კ ინსტიტუტის თანამშრომლებს. ლაბორატორიიდან ოთხნი ვიყავით: მ. სანაკოევა, მ. ბერიძე, ს. მელიქიძე და ამ წერილის ავტორი. ინსტიტუტიდან ოცდაცხრამეტი კაცი დავთვალე. ყველანი ოსები იყვნენ, მათში არცერთი ქართველი არ ერია. როგორც შემდეგ გავიგე, ამ ინსტიტუტში ქართველი მეცნიერი საერთოდ არ ჰყოლიათ (აი, თურმე როგორ არიან ოსები დაჩაგრულები!). ოს კოლეგებში ზოგიერთი ჩვენი ნაცნობიც იყო, ზოგი იქ გავიცანით. კამათმა და მსჯელობამ რამდენიმე საათს გასტანა. ბევრი ოსი კოლეგა, როგორც შემდეგ გამოირკვა (ცალკე გვითხრეს, ტარბაზში დუმილს არჩევდნენ), აშკარად ჩვენს ობიექტურ დასკვნას უჭერდა მხარს. კოლექტიური თანამშრომლობაც კი შემოგვთავაზეს... ოსთა მხრიდან ერთი აქტიურობდა განსაკუთრებით, აშკარა შეტევაზე გადმოდიოდა. ვგრძნობდი, დიდი გავლენა ჰქონდა თანამშრომლებზე, რადგან ზოგიერთ მის უსუსურ და უსაფუძვლო არგუმენტს არავინ უარყოფდა. მან ისიც კი დაგვდო ბრალად, რომ „აბა, ესაა სამართალი, გვარიც კი ვერ დამიწერია სწორად. ოსურად სხვა გვარი მაქვს, ქართულად — სხვა, რუსულად — სულ სხვაო!“ „რა გვარი ბრძანდებით, ბატონო?“ — ვკითხე გაკვირვებულმა. „ჯუსოითი“. — მიპასუხა. „ქართულად ჯუსოშვილი მიწერია, რუსულად — „ჯუსოევი“. „აა, — გავიფიქრე, — ესაა ჯუსოითი, საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის წევრი, რომლის გვარიც ბევრი ჟურნალ-გაზეთის რედკოლეგიაში ფიგურირებს?“. თუ მკითხველს თავს არ შევაწყენ, გავაგრძელებ ჩვენს მაშინდელ საუბარს: „ბატონო ნაფი, გაოცებული ვარ იმით, რაც თქვენ ბრძანეთ. გვარი ხომ ყველა ენაზე ერთნაირად უნდა იწეროს. თქვენ რატომ გიწერიათ ეგრე, ან ჩვენ რა, ბრალი მიგვიძღვის მაგაში. ჩვენი წინაპრები რა შუაში არიან. პაპათქვენები რომ ჩამოვიდნენ აქ, გვარი არ ჰქონდათ. მათ ქართული მოდელი მოარგეს და ისე გაიკეთეს გვა-

რები. ძალით არავის [illegible] თავს. თქვენს წინაპრ[illegible] სო ერქვა და მისი შთამ[illegible] ჯუსოშვილებად დაეწერ[illegible] არის სასაყვედურო ან რა [illegible] მიგვიძღვის?“.

დავუბრუნდეთ ისევ ტოპონიმებს. ცხინვალში შეხვედრის დროს შევთანხმდით, რომ ეს ტოპონიმები, [illegible]ნამ მათ წარმომავლობას საფუძვლიანად არ გამოვიკვლევდით, დარჩენილიყო ისე, როგორც ძველ ცნობარში იყო. ჰო, დამავიწყდა მეთქვა, ცხინვალში გავიგეთ, რომ მარტო იმ 93 ტოპონიმის შეცვლას კი არ მოითხოვდნენ, არამედ 450 ერთეულის (მდინარეების, მთების, სახელწოდებების!), ოღონდ რას რითი ცვლიდნენ, ამაზე ვერაფერს გეტყვით, მასალა ჩვენთვის არ უჩვენებიათ. წამოსვლისას ნაფი ჯუსოითმა მოგვაძახა: „არ გეგონოთ, რომ გაიმარჯვეთ. მერე რა, თუ თქვენ ცნობარში არ შეგვატანინეთ იმ ფორმით, როგორც გვინდოდა, ჩვენ მაინც იმას დავუძახებთ, რაც გვინდა!“ და შეასრულა კიდევაც. არ გავიდა სულ რამდენიმე კვირა, რომ ქართულ გაზეთში დაიბეჭდა მისი წერილი მწერალ ბულკათზე. ავტორს, სჭირდებოდა თუ არ სჭირდებოდა ის ტოპონიმები, ამ წერილში სწორედ იმ ფორმით დაწერა, რა ფორმის დამკვიდრებასაც თავგამოდებით მოითხოვდა. ნ. ჯუსოითი განსაკუთრებით ტოპონიმ „რუკ“ იყო ჩაბღაუჭებული. ჩვენ ავუხსენით, რომ ტოპონიმი როკი/როკა საკმაოდ გავრცელებულია საქართველოში, ამ სიტყვის შინაარსი დღესაც ყველასათვის გასაგებია, ამიტომ მისი შეცვლა დაუშვებელია რუკით, რომელიც არაფერს ნიშნავს. თურმე როგორ ვცდებოდით, ჩვენ საიდან გვეცოდინებოდა, თუ ეს „ბომბი“ იყო. ახლა კი ვიცით, რომ სწორედ ეს როკის გვირაბია ის დაწყევლილი ადგილი, რის მეოხებითაც სამაჩაბლოელ ექსტრემისტებს ხელს (რუკი!!!) უწყობენ იმპერიალიზმის ბნელი ძალები.

ოსი ექსტრემისტების ფარული ლიდერი, ინტერნაციონალისტურ დროშას ამოფარებული შოვინისტი, გათამამებული იმით, რომ ქართველ ფუნქციონერებს ღრმა ძილით ეძინათ ყურთბალიშზე, უკვე აღარავის და აღარაფერს უწევდა ანგარიშს. დღისით, მზისით ძალადობდა და თან აბუჩად გვიგდებდა. დაგვემუქრა და შეასრულა კიდეც. ჩვენსავე გაზეთიდან ნიშნი მოგვიგო. როცა ამის თაობაზე ვესაუბრე რედაქციის თანამშრომლებს, თუ რა გარანტია გვაქვს, რომ ამ წერილში ფიქსირებულ ტოპონიმებს ხვალ ან ზეგ უტყუარ საბუთად არ გამოიყენებენ და ახალი ძალით არ მიიტანენ ქართულ ტოპონიმიაზე იერიშს, ყველანი შეწუხდნენ, არ ეგონათ თუ „ჩვენი მეგობარი“ ნაფი ჯუსოითი ქართველების საზიანო საქმეს ჩაიდენდა... (საკადრისი პასუხიც არ გაგვაცემინეს, ყველას გახსოვთ მაშინდელი ჩვენი „ლოზუნგი“: ღირს ახლა სიტუაციის გამწვავება!)

სულ მალე ოს ექსტრემისტთა ერთ-ერთი ფარული ლიდერი თ. კაბულოვა საოლქო აღმასკომის თავმჯდომარეობიდან უფრო მაღლა გადაასკუპეს, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის პირველი მოადგილის სკამი დაულოცეს, მეორე ლიდერს კი — ნაფი ჯუსოითს — საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის მანტია მოასხიეს. ახლა კი იგი საკავშირო პარლამენტის დეპუტატიც გახლავთ!

ბედის დაცინვაც ასეთი უნდა! ბრიყვებლათები ვართ, აბა, მაშ რა [illegible], ჩვენი მტრები ჩვენვე დავაჩრდილეთ! ახლა კი გვწყინს, მაღლი ტრიბუნიდან რომ გვიტევენ და საქვეყნოდ ლაფს გვესვრიან...

თუმცა, ნათქვამია: თაგვმა თხარა, თხარაო, კატა გამოთხარაო. ექსტრემისტების ბუდე, ე. ი. „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი“ უკვე გაუქმებულია. ქართველი და ოსი ერების ურთიერთწამკიდებლებს, მათ შორის შუღლის გამღვივებლებს საკადრისს მიუზღავენ. შუა ქართლი თავის სახესა და სახელს დაიბრუნებს. სწორედ ამიტომ, დროზე უნდა გამოვასწოროთ 20-30-იან და შემდგომ წლებში ჩადენილი შეცდომები. ისტორიის უტყუარ ფურცლებს — ძირძველ ქართულ ტოპონიმებს — მტვერი და ტალახი მოვაცილოთ, გავწმინდოთ და ძველი სიცოცხლე დავუბრუნოთ.

წინაპარს უთქვამს: ზოგი ჭირი მარგებელიაო. 30-იან წლებში ნაკარნახევი ბროშურა თავის წიგნში რომ არ შეეტანა და არ გამოექვეყნებინა ქალბატონ ზამირა ცხოვრებოვს, ნამდვილად გაგვიძნელდებოდა დადგენა, რომელი ტოპონიმი რით შეცვალეს...

მაშ, ვისარგებლოთ ამ ჭირით!

[1] მკითხველს ალბათ გაუკვირდება გაზეთ „საქართველოში“ ვიქტორია სირაძის ამგვარ დადებით კონტექსტში მოხსენიება. მაგრამ არაფერი არ უნდა დავიმალოთ, არც ავი საქმენი და არც [illegible]... (რედ.)

1977 წლის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა (ატდ)	სამხრეთ ოსეთის ა/ო-ის აღმასკომის მიერ წარმოდგენილი ვარიანტი
1	2
ქვსხლიპის ს/საბჭო	
დიდი გუფთა	Стыр Гуфта
პატარა გუფთა	Гыцыл Гуфта
ზემო კორსევი	Уаллаг Корсев
	Даллаг Корсев
—	Дзугатыкау [1]
	Габаратикау
როკის სასოფლო საბჭო	
ქვემო როკა	Даллаг Рук
ზემო როკა	Уаллаг Рук
შუა როკა	Астауккаг Рук

[1] ტოპონიმები წყაროებში არ დასტურდება.

საბედისწერო ლექსი ქაქუცა ჩოლოყაშვილზე

გიორგი შატბერაშვილი ამ ლექსის გამო დააპატიმრეს და შუა აზიაში გადაასახლეს: „დასაწყისი განთიადისა" („მნათობი", 1934, № 9).

ლექსი თითქოს სატრფიალოა, მაგრამ როგორც უშიშროების კომიტეტის თანამშრომლებმაც იეჭვეს, სატრფიალო კი არა, საგმირო ხასიათისაა და დაქარაგმებული მიძღვნა „თ...ჩ...ლს" გულისხმობს არა თამარ ჩოლოყაშვილს (როგორც გიორგი შატბერაშვილი ამტკიცებდა თავის გადასარჩენად), არამედ თავად ქაქუცა ჩოლოყაშვილს, ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის მოთავეს.

ლექსი ისეა დაწერილი, რომ ბოლო სტროფამდე მაინცდამაინც ილლი არ არის განსხვავო, სატრფოს ეძლვნება თუ გმირს, მაგრამ სწორედ ბოლო სტროფი დაბეჯითებით გვიცხადებს ქარაგმის საიდუმლოს:

ვერ შეგაშინებს ყორანის ყეფა,
მოისხამ მხრებზე ამ საუკუნეს,
გწამდეს, დასტოვებს გზებზე
ნატერფალს,
შენი ტორებზე შემდგარი ჰუნე.

ეს სიტყვები შეუძლებელია სატრფოს გულისხმობდეს, პიროვნება, ვინც მხრებზე მოისხამს ჩვენს საუკუნეს და მისი მერანის ნატერფალი უთუოდ დარჩება, გმირია და, თანაც, გამორჩეული სახელი.

ამ საბედისწერო ლექსში დაფარული ნამდვილი შინაარსი ოთარ ჩხეიძემ გამოამზეურა გაზეთ „მამულის" ფურცლებზე (1990, № 7) და ამ თვალთახედვით ახსნა ცალკეულ სტრიქონთა მინიშნებანიც.

ვთქვათ, ეს სტრიქონები. — „არ ვიცი, იქნებ აღარ გახსოვარ, დამტოვე სადღაც ფიქრის გარეშე", — ძალდაუტანებლად მოწმობს, რომ სავსებით ყმაწვილი გიორგი შატბერაშვილი პირადად შეხვედრია ქაქუცა ჩოლოყაშვილს. თუ სად და როგორ, წერილში ამის თაობაზე ორი ვარაუდია გამოთქმული:

„ეს შეხვედრა. შესაძლოა, იყო გიორგი მაზნიაშვილთანა. ერთი მხრით ასეა საგულვებელი. გენერალ მაზნიაშვილთან დაახლოებულიყო შატბერაშვილის ოჯახი, ხოლო თავადი ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი, იგივე ქაქუცა, რაღა თქმა უნდა, საუკეთესო ოფიცრად ითვლებოდა გენერალ მაზნიაშვილის არმიაში: ბოლო ბრძოლებშიც ბათუმამდის ჩაჰყვა გენერალ მაზნიაშვილსა, ოღონდ, როგორც თვით გენერალი, ისიც მაშინვე არ წასულა ემიგრაციაში, იქვე რო დაისახა მომავალი წინააღმდეგობის გეგმები... ხოლო მეორე მხრით ისიც არის საგულვებელი: რო შეიყარნენ ყმაწვილბიჭები 24-ის ცხელი ზაფხულის დღეებში, შეიყარნენ და წარუდგნენ შეიარაღებული წინააღმდეგობის მხედართმთავარსა: ჩვენც თქვენთანა ვართო, — ესეც არის საგულვებელი, ესეცა და ისიცა: დაითხოვა ყმაწვილბიჭები, ვერ გაიმეტა სისხლის სათხევადა. გამარჯვება რო არცთუ საიმედოდ ესახებოდა დაქსაქსული და თავმოუყრელი არმიის მთავარსარდალსა, დაითხოვა, სათითაოდ რო არც გამოურჩევია..."

ის ფაქტი, რომ ლექსი მაინცდამაინც 1934 წლის სექტემბრის ნომერში გამოქვეყნდა, სავსებით მართებულად, ისეა ახსნილი, რომ გიორგი შატბერაშვილი 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების (და სექტემბრის რეპრესიების) ათ წლისთავს გამოეხმაურა.

და ეს გამოხმაურება ქაქუცა ჩოლოყაშვილის დაბრუნებისა და უფრო საფუძვლიანი ბრძოლების ნატვრაა.

დავსცქერი კახეთს... გეძებდი
გუშინ,
ნეტავი როდის ან საით წახველ,
შენი კახეთის ყოველ სადგურში,
ვერ ვახსენებდი შენს ძვირფას
სახელს.

როგორც ოთარ ჩხეიძე აღნიშნავს: „თავადი ჩოლოყაშვილი ამ დროს უკვე აღარ გახლდათ ცოცხალთა შორისა. დაადნო უმოქმედობამ და დარდმა სამშობლოსი, დარდმა ოჯახისა, დარდმა დაღუპული დამოუკიდებლობისა. დასავლეთის კარი გამოკეტილიყო საქართველოსათვისა და პოეტმა შესაძლოა, რო არც იცოდა თუ რა მოსწეოდა მის გმირსა, ან თუნდაც სცოდნოდა, ის უკვე განზოგადებული სახეა პოეტისათვისა, ხელოვანისათვისა, სახე მარად მებრძოლისა, მარად შეურიგალისა, სამაგალითო შთამომავალთათვისა..."

ეს ლექსი მას მერე, ბუნებრივია, აღარსად განმეორებულა, გიორგი შატბერაშვილის ტომეულებშიც კი. და ამჟამად, როცა მისი შინაარსი მკაფიოდ და ზუსტად განიმარტა, კვლავ წარვუდგენთ მკითხველს.

გიორგი შატბერაშვილი

დასაწყისი განთიადისა

მოგონებები კახეთში
ხეტიალიდან
თ... ჩ... ლს

როგორც მოისხანი მონღოლის თვალი,
წამით ჩერდება მთვარე ქადოებთან...
შორს ალაზანი უკრავს ჩართარებს
და მეც სიმღერა მომენატრება!..
არ ირხევიან ხენი არსაით,
დგანან, ელიან არიქრაქებას,
უკანასკნელი შვიდი ვარსკვლავი,
ლაჟვარდებიდან ნამივით შრება...
სწყდებიან ზეცას... მდუმარებაში
ალმასებივით ალმაცერობენ,
გაატარებენ მიწაზე აჩრდილს,
მიაჩქარებენ ყინვის ჩეროებს...
მაშინ ცისკარიც დაიწყებს რხევას,
გაჩნდება ზეცის ქაშანურებზე,
და მნათობები მზის შესახვედრად
გაყინულ სხივებს აელარუნებენ...

სადღაც წნორები რტოებს არწევენ,
და შეშფოთდება წამით ლერწამი,
დალეწავს ლელებს ველის არწივი
ქარი — აშარი და გარეწარი...
ხეო, პირველი ნამით რხეულო,
შენს შრიალს ქარი წაიღებს ცაში,
განთიადის ჟამს გულარხეინად
ქაშნაგიროები სინჯავენ ქაშნიკს...

იდიდოს!.. იგი დინჯად ამოვა,
და სხივებს გაშლის, როგორც შაირებს,
მზეს შესძახებენ პირველ სათხოვარს,
სადღეგრძელოს და მრავალჟამიერს!..

მე კი გომბორით დავსცქერი კახეთს,
და როგორც დილის პირველი ჟრჟოლა —
შენი ხელები და შენი სახე,
იწვევენ ჩემსკენ, მაგონდებიან;
აალერებენ მხიარულ თარებს
და ტყის შრიალში შთაგონდებიან...
ეს გული მაინც ურიჟრაჟოა,
რადგან მარადჟამ შენ ჩრდილს ვატარებ!..
როგორც თვით მშვიდი, ცივი გომბორი,
აქ ხავსიანი კოშკები მდგარან,
ილუპებიან, ჰქრებიან დრონი,
მე შენ გიგონებ, მარად და მარად!..
ოდეს მაშორებ სახეს ეშხიანს,
ჩრდილია ოდენ ჩემი ცხოვრება,
და ხეტიალში გიხსენებ ხშირად.
ვით ბედისწერის განმეორებას!..
არ ვიცი, იქნებ აღარ გახსოვარ,
დამტოვე სადღაც, ფიქრის გარეშე,
და ჩემ შფოთიან ახალგაზრდობას,
შენ არასოდეს მოაზარნიშებ?!
დავსცქერი კახეთს... გეძებდი გუშინ,
ნეტავი როდის, ან საით წახველ,
შენი კახეთის ყოველ სადგურში,
მე ვახსენებდი შენს ძვირფას სახელს!..
გახსოვს, ვიყავით ერთად ოდესღაც,
წახველ და ვიცი შეხვდები სადმე,
შენთან შეხვედრას და განშორებას
სიზმარებივით ვაცისმარადებ!..
დავკარგავ დღეებს და წელიწადებს,
და საფეთქელთან პირველ ჭაღარას,
მივიღებ, როგორც ცხოვრების გზაზე,
სიჭაბუკისგან ნაჩუქარ ღალატს!..
ამედევნება გავლილი შარა;
— ნუ დაბრუნდები, იარე მგზავრო,
არ გაერიოს ოლონდ ჭაღარა,
შემოქმედების მარად გაზაფხულს!
რომელიც, ლექსის წყვდიადს ჩავყურებ,
გაჩნდება ჩემში, ცოცხლდება ოდეს —
მიეხეთქება ჩანგურს ჩანგური,
და გულზე ცრემლებს ჩამოაგორებს!..
...დგანან ცაცხვები... ჭაღარა შტოებს
არხევენ მშვიდად და ცახცახებენ,
დაივიწყებენ ვინც გზებს დაშორდნენ,
დაივიწყებენ მრავალ სახელებს...
და იმათ, ვისაც ახსენებს ხშირად,
ფიქრები შენი ახალგაზრდობის,
წარიტაცებენ, სწრაფად წაშლიან,
და აჩრდილებად აქცევენ დრონი!
...რად შემხვდი ხეო, ვით დიხჯი ბრძენი,
ხელაპყრობილი უდაბნოს სადღაც?!..
მდუმარებს ირგვლივ მიდამო ვრცელი,
და მეც მდუმარე მოგისმენ ლაღადს!..
მიგიხვდი ხეო, რასაც შრიალებ —
მისურვებ სწრაფვას და გამარჯვებას!
შემომხვევია მხრებს აშრიალი,
და მესმის შენი ფოთლების რჩევა:
— საით მიდიხარ?.. გადარებ აჩრდილს,
ვისთვის ატარებ სიხარულს, სევდას,
რად გსურს იპოვო ვერხვის შრიალში,
შენი ფიქრების ხმა და მსგავსება?..
მიილე სიბრძნე ჭალაროსანის,
იარე, უკან ნუ დაბრუნდები,
და შენი ფიქრი მალაროსავით,
იყოს დამტევი უდაბურების...
იარე მარად, არ შეგიცოდებ,
მე აქ უაზროდ ჩემთვის ვშრიალებ,
ხან მწუხრის ქარი შემირხევს ფოთლებს,
ხან გარიჟრაჟი შემაჟრიალებს...
იყავი დიდი გზების მდევარი,
გულში სხვა ხმები იბადებიან,
და შენი სიყრმის მისწრაფებანი
მიზრაფებივით იფანტებიან!..
ვერ შეგაშინებს ყორანის ყეფა,
მოისხამ მხრებზე ამ საუკუნეს,
გწამდეს, დასტოვებს გზებზე ნატერფალს,
შენი ტორებზე შემდგარი ჰუნე!..

იანვარი, 1934 წ.
„მნათობი" № 9, 1934 წ.

[illegible]მან ქარქუსაშვილის ნახატი.

ქაღალდის დეფიციტის გამო „საქართველოს" დღევანდელი ნომერი განახევრებული მოცულობით გამოდის.

ნამცვრევი

რუბრიკას უძღვება გიზო ჟელიძე

რა გამოდის?

ლადიკოს ჰკითხეს:
— კოლექტივში მუშაობ?
— აბა, არა?!
— გამოდის რამე?
— აბა, არა?!
— მაინც რა?
— ოფლი!

თითი

ფარდულის შესაკეთებლად ლიხაურელებმა მორი მოათრიეს გადასახერხად.

— გადამიზომე! — უბრძანა თავმჯდომარემ ვანო ვადაჭკორიას. მიადგა ვანო მორს და მტკაველით დაუწყო გადაზომვა?

— რას შვრები, კაცო? თითით ზომავ ამოდენა ხეს? — წამოიძახა ბენიამ.

— მორი რა ყოფილა, თითით მე მთავრობას ვირჩევ ძამია! — გააგრძელა მორის ზომვა ვანომ.

ვერ მოზომა

კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს „პახმელიაზე" ქათმის ძვალი გაეჩხირა ყელში და ძლივს გადაარჩინეს.

— რამდენიმე ხნის შემდეგ თავმჯდომარეს ლადიკო შეხვდა.

— გავიგე, ცუდად ყოფილხარ, რა შეგემთხვა? — ჰკითხა ლადიკომ.

— ლუკმა გამეჩხირა ყელში, კინაღამ გადამიყოლა.

— ოჯახაშენებულო, მთელს სოფელს ლუკმას უზომავ და შენი ლუკმა ვეღარ გამოზომე?

მაცივარი

— მაცივარი გამოგვიყავით, ლადიკო, კერძებს შეინახავ გასაცივებლად; სხვა რამესაც! — უთხრეს საბჭოში ლადიკოს.

— ეჰ, ვინ აცლის, ძამა, ჩვენთან კერძებს გაციებას?! — უპასუხა ლადიკომ.

სამშვიდობო პოლიტიკა

— არ მომწონს გორბაჩოვის პოლიტიკა და რაფერც გინდა ისე გაიგე! — ელაპარაკება ლადიკო ჩვაკის.

— ვისი პოლიტიკა მოგწონს შენ?

— აგერ, ჩემი რძლის. წუხელ მე და ჩემს ცოლს გამოგვიცხადა — თქვენ თქვენთვის და მე ჩემთვისო.

საქართველოს სახალხო ფრონტში

1990 წლის 17 დეკემბერს, საზოგადოება „ცოდნის" დარბაზში გაიმართა სახალხო ფრონტის დარბაზის სხდომა. დღის წესრიგში იყო:

1. მიმდინარე პოლიტიკური სიტუაცია საქართველოში.
2. საბჭოთა კავშირის პრეზიდენტისადმი და სსრკ სახალხო დეპუტატებისადმი განცხადების მიღება.
3. მოქალაქეთა უფლებათა დაცვის, საკანონმდებლო წინადადებებისა და ქიმიის კომისიების მოხსენებები.

დარბაზის წევრებმა იმსჯელეს საქართველოში შექმნილ რთულ ვითარებაზე და გამოსთქვეს თავიანთი მოსაზრებები შექმნილი მდგომარეობის გამო.

მიღებულ იქნა განცხადება სსრკ პრეზიდენტის სახელზე.

შემდეგ მოსმენილი იქნა კომისიის თავმჯდომარეთა მოხსენებები, რომელთა ირგვლივაც გაიმართა კამათი.

საქართველოს სახალხო ფრონტთან შეიქმნა საგამომცემლო ფირმა „ორნატი" (თავმჯდომარე აბესალომ ტუღუში).

დარბაზის სხდომა შეაჯამა ბატონმა ნოდარ ნათაძემ.

ფასი 25 კაპ.
ინდექსი 66447
რედაქციის მისამართი: თბილისი, ჯავახეთის ქ. №17, ტელ.: 29-26-81.
იბეჭდება საქართველოს კპ ცკ გამომცემლობაში
რედაქტორი ნოდარ გრიგალაშვილი